

interpretira i grupira prvenstveno prema njihovu sudioništvu u kontekstu od kojega su neodvojivi. Tako će se u knjizi naći tekstovi "predstava" razvrstani prema pojedinim obrednim datumima godišnjega (poklade, Uskrs, proljetni ophodi, itd.) i životnoga (djetinjstvo, svadba, smrt) tjeka o kojima se redovito izvode, uz iznimku igara s lutkom i sjenom kojih se nacrti za improvizaciju donose zasebno. Koristeći se djelomice tekstovima postojeće antologije, zatim Bonifačičevim neobjavljenim rukopisnim zbirkama, drugim izvorima i u značajnoj mjeri vlastitom recentno prikupljenom građom, Lozica punu pozornost posvećuje baš izvedbenom aspektu, bilo da na nj upućuje u uvodnoj studiji, bilo da se oko njega trudi u redakciji tekstova i popratnim bilješkama, posebice naglašujući magijske relikte kostima i maski, pojedinih radnji i formulnih izraza. Reprezentativno su obuhvaćeni svi hrvatski krajevi, svaki sa svojim specifičnim jezičnim i predstavljajkim zanimljivostima, kroz koje nam se pomaže probiti uz pripadne bilješke i opsežan tumač imena i izraza. Bogatstvom referenci, značajkih prostornovremenskih usporedbi i bogatom literaturom kojom se znatiželjnici mogu otputiti dalje u traganje za pojedinostima, još jednom valja reći, izdvaja se predgovor priređivača, hvala kojemu će čitateljstvo doživjeti folklor ne kao daleku muzealnu baštinu, nego kao živ, umnogome suvremen, pa čak i modernom zarobljeniku grada iznenađujuće blizak fenomen.

Lada ČALE FELDMAN

Lada Čale Feldman, Teatar u teatru u hrvatskom teatru, Naklada MD i Matica hrvatska, Zagreb 1997., 377 str.

Naslov teatrološke studije Lade Čale Feldman upućuje na dva temeljna pojmovna kruga: teorijski problem teatra u teatru i implikacije toga postupka u tradiciji i suvremenosti hrvatske drame i kazališta. Naznačeni dualni pristup temi ostvaruje se u dvojakoj

strukturi knjige; u prvome dijelu autorica problematizira i rekapitulira teorije teatra u teatru, a u drugom teatrološki analizira metateatar u hrvatskom kazalištu povezujući teorijsku razinu s interpretacijom pojedinoga dramskog teksta. Teatar u teatru je ovdje shvaćen kao postupak umetnute predstave koji ne problematizira istu vrstu diskursa u okviru kojeg je i zamišljen, dakle, ne problematizira toliko dramu kao književni žanr koliko postulate kazališne umjetnosti kao medija. Uviđajući da pojavom metateatra kazalište može postavljati i pitanja vlastita funkcioniranja i ona o zbilji izvan sebe, autorica razlučuje dominantne funkcije koje ostvaruje teatralizacija teksta predstave. U preobrazbi kazališnog glumca uočava ekspresivnu funkciju, u razmatranju kazališnopoezijskih pitanja metajezičnu, odnos prema publici shvaća kao spoznajnu funkciju, te baveći se ontološkim pitanjima, dolazi do reprezentacijske funkcije, do odnosa života i kazališta.

Pristupa li se dramskom tekstu kao *tekstu predstave*, otkrivaju se njegovi složeni odnosi prema stvarnosti: stvaranje fikcionalne tvorbe predstave s jedne strane, te ostvarenje posrednoga odnosa prema izvanknjiževnoj i izvankazališnoj zbilji s druge strane. U razotkrivanju ovih odnosa Lada Čale Feldman problematizira figuru teatra u teatru kao posebnu podvrstu autoreferencijalnosti dramskog pisma, ističe ulogu koja bi joj se mogla pridati u periodizaciji novije hrvatske dramske književnosti, te naglašava važnost interpretacije pojedinih djela kojima je autoreferencijalnost presudna građbena značajka.

Korijene "kazališta u kazalištu u hrvatskom kazalištu" autorica nalazi i tumači već u Držićevu opusu, no, središte njezine analize predstavljaju hrvatski dramatičari dvadesetoga stoljeća. Begovićeve i Krležine drame razmatraju se u odjeljku "Sučeljavanje sna i zbilje", a Vojnovićeva *Maškarata ispod kuplja* i Marinkovićeva *Pustinja* u odjeljku

"Iza i ispred kulisa". Na poslijetku se interpretiraju najznačajnija djela hrvatske poslijeratne dramatičke (Glorija, Hamlet u Mrduši Donjoj, Glumijada, Hrvatski Faust) koja isticanjem odnosa kazališta i političke zbilje govore o ideološkoj sprezi kazališta.

Posebno je poglavlje autorica posvetila folklornom predstavljanju kao dramaturškom ishodištu, gdje zamjećuje zanimljivu predstavljačku situaciju: u okviru zbiljskog običaja (svadbe, na primjer) s nekim predstavljačkim svojstvima, daje se iluzijski prikaz običaja u predstavi. Takav "običaj u običaju" neodoljivo podsjeća na kazališni prosede "teatra u teatru". Predstave na svadbi na neki način dovode u pitanje harmoničnost svadbenog "scenarija", a to i jest odlika pravog teatra: propitkivati stereotipe koji ravnaju ljudskim životom. Analizom Držićeve *Pripovijesi kako se Venere božica užeže u ljubav lijepoga Adona u komediju stavljena* i Shakespeareova *Sna Ivanjske noći* otkrivamo istu žeđ za propitkivanjem stereotipa, a začuđeni smo podudarnošću upletanja folklorne motivike i folklorne predstavljačke tradicije u izgradnji tih dvaju dramaturških eksperimenata s umetnutim kazališnim planovima. U pojašnjavanju gotovo istovrsne uporabe folklorne tradicije u oba djela autorica se priklanja Pavličićevoj tezi o manirizmu kao jedinstvenoj poetici svojstvenoj povijesnom dobu prve polovice 17. stoljeća, pod čije okrilje smješta oba ova pisca. Maniristička poetika prihvaća inkorporiranje književne tradicije u vlastito djelo, a odnos zbilje i književnosti supostavlja u djelu samom, bilo kako bi se zbilja pokazala jednako fiktivnom koliko i literarnost, bilo kako bi se književnost pokazala po važnosti i ozbiljnosti jednakovrijednom zbilji. Autorica zaključuje da oba autora traže podrivačke moći za kazalište upravo u folklornoj predstavljačkoj tradiciji. Daljnja usporedba metateatarske namjene umetnutih kazališnih prizora *Venere i Adona* s jedne, a *Novele od Stanca* s druge strane, višestruko je inspirativna za analizu funkcije i smisla teatra u teatru: i jedna i druga komedijola nastaju tematizacijom folklornih predstavljačkih izvedbi i tematizacijom njihovih temeljnih motiva: ljubavi, te smjene zime/starosti i proljeća/mladosti.

Saznajemo da je dramaturška tvorba teatra u teatru u hrvatskoj dramskoj književnosti zamrla s Držićem, a u Vojnovića se nakon gotovo tri i pol stoljeća ponovno javlja, opet na podlozi domaće, pučke i vlasteoske kazališne tradicije (u drami *Maškarate ispod kuplja*). Kronološki posljednja u nizu folklornom inspiriranih hrvatskih dramaturških varijacija na temu teatar-zbilja jest drama Stjepana Šešelja *Krnjeval*. Autoricu ovdje zanima ograničuje li se udio pokladnog običajnog zbivanja u tekstovima Ive Vojnovića i Stjepana Šešelja samo na tematsko-motivske i simboličke asocijacije ili je njegova samosvojnost i ovdje inegrirana i kao dramaturški produktivan čimbenik?

Iznijevši, kako sama navodi, *pokušaje* definicije i tipologije pojave teatra u teatru, te prikazavši njezin udio u hrvatskoj (i europskoj) dramatici, Lada Čale Feldman dosljedno provođenom teorijskom koncepcijom u inercijaciji pojedinih dramskih tekstova i kazališnih izvedbi stvara novu sliku hrvatskog i europskog teatra.

Sanja PULJAR